

Zaštitu prirode finansiramo sečom šuma?

Zaštita prirode u Srbiji na republičkom nivou – rezultate istraživanja iz 2023. godine predstavlja dr Dejan Maksimović, iz Ekološkog centra „Stanište”

Po izveštajima upravljača, zaštita se u Srbiji finansira najviše iz seče šume. To pokazuje da treba menjati model upravljanja zaštićenim područjima. Iako upravljači redovno šalju Ministarstvu kvalitetne godišnje izveštaje o sprovedenim merama zaštite, ovi dokumenti nisu dostupni javnosti.

U Srbiji je do kraja 2023. godine zabeleženo 315 kategorisanih zaštićenih područja prirode, ukupne površine oko 740 hiljada hektara. Od tog broja, skupštine opština i gradova proglasile su najviše, ukupno 208 područja, zatim Skupština i Vlada Srbije zajedno 98 područja, te Skupština AP Vojvodine 9 područja. Ovi odnosi su bitno drugačiji kada se pogleda udeo u površini, jer čak 697 hiljada hektara, ili 94% ukupne površine, čine područja koja su proglasile republička Skupština i Vlada. Ujedno su to i najznačajnija područja u Srbiji, tako da republički organi vlasti imaju najveću odgovornost za zaštitu prirode, naročito Ministarstvo životne sredine.

U sistemu zaštite prirode, na svim nivoima vlasti, postoje ozbiljni problemi u svim elementima – u uspostavljanju, evidentiranju područja, sprovođenju i finansiranju mera zaštite, zatim u odlučivanju, učešću javnosti, te u izveštavanju. Neki od ovih problema manje su uočljivi u područjima koja su proglasili republički organi.

Kako Ministarstvo štiti prirodu?

Skupština Srbije proglasila je pet nacionalnih parkova, a Vlada Srbije 93 Područja. Ministarstvo životne sredine dužno je da finansira mere i programe zaštite u ovim područjima, a upravljači su dužni da Ministarstvu dostave godišnje izveštaje o sprovedenim programima. Upravljači gotovo svih područja Ministarstvu redovno šalju izveštaje.

Istraživanjem su obuhvaćeni izveštaji upravljača za 2021. i 2022. godinu. Šest od 98 područja proglašeno je 2023. godine, a dva 2022. godine, tako da njihovi upravljači nisu mogli da sačine i Ministarstvu dostave izveštaje. U 2021. godini dostavljeni su izveštaji za 87 od 90 područja, koliko ih je bilo u toj godini, s tim što izveštaji za dva područja nisu sadržali finansijski deo. Za 2022. godinu, izveštaj ima 89 od 92 područja, svi sa finansijskim delom. To je najveći broj izveštaja u periodu od 2018. godine.

Izveštaji su informativni, detaljni, dobro osmišljeni, imaju propisanu formu, ujednačeni za sva područja tako da su podaci međusobno uporedivi. Finansirane aktivnosti razvrstane su po poglavljima – čuvarska služba (zarade, oprema), održavanje (obeležavanje granica, info-table, mobilijar), upravljanje posetiocima (edukacija, promocije, štampani materijali), monitoring zaštićenih vrsta, mere zaštite. Izvori finansiranja vode se razdvojeno – Ministarstvo zaštite životne sredine, sopstvena sredstva, ostalo, itd. Kao primer, možete preuzeti **izveštaj za SRP „Kraljevac” za 2019. godinu** skeniranjem QR koda.

Nedostatak je što ne sadrže podatke o ciljevima i potrebama. Postoje podaci o sprovedenim merama, na primer, navedeno je da je obeleženo „dva kilometra granica”, ili sproveden je „monitoring pet vrsta”, ali nema podataka kolika je ukupna dužina granica, koliko je do sada obeleženo i koliko još treba da se obeleži, tako da nema mogućnosti poređenja i utvrđivanja efekata finansiranja.

Najveći nedostatak izveštaja je što nisu javno dostupni. Za praćenje sprovođenja politike zaštite prirode neophodno je da javnost ove izveštaje ima na raspolaganju. To bi i organima vla-

sti išlo u prilog, jer sada ni ono što je dobro urađeno građani ne vide. Zato je trenutno jedan od važnijih ciljeva udruženja građana da se izbore za javno objavljivanje na sajtovima oba zavoda za zaštitu prirode, ili na sajtu Ministarstva, svih dokumenata u vezi zaštite prirode, za sva područja u Srbiji.

Banjska stena na Tari jedan od najpoznatijih i najlepših vidikovaca u Srbiji. Photo by Milica Spasojevic on Unsplash

sti išlo u prilog, jer sada ni ono što je dobro urađeno građani ne vide. Zato je trenutno jedan od važnijih ciljeva udruženja građana da se izbore za javno objavljivanje na sajtovima oba zavoda za zaštitu prirode, ili na sajtu Ministarstva, svih dokumenata u vezi zaštite prirode, za sva područja u Srbiji.

Koji su izvori novca za zaštitu prirode?

Po izveštajima upravljača područja koja su proglasili republički organi, zbirni prihodi svih područja u 2022. godini iznosili su oko 2,17 milijardi dinara, što je oko 18,5 miliona evra. Od toga najviše, oko 921 milion dinara, ili 42,4% ukupnih prihoda, dolazi od osnovne delatnosti upravljača, a to je najviše seča šume.

Ovo je još izraženije kada se **izdvoje podaci za nacionalne parkove** (skeniranjem QR koda). Tu je osnovna delatnost upravljača najveći izvor, sa oko 700 miliona dinara, ili oko 59% ukupnih prihoda. Paradoks je da se zaštita prirode dominantno finansira iz seče šume, i to u nacionalnim parkovima još više nego u ostalim zaštićenim područjima. Ovo je jasan pokazatelj da nacionalni parkovi funkcionišu kao svako drugo šumarsko preduzeće, te da je neophodno uvesti drugačiji model upravljanja i finansiranja zaštićenih područja.

Sledeći izvor prihoda po obimnosti u 2022. godini bile su naknade za korišćenje prirodnih dobara, sa 642,4 miliona di-

nara, ili 29,6%, zbirno za sva područja. Ovde spadaju naknade za obavljanje delatnosti u zaštićenom području (ugostiteljstvo, turizam, seča šume, rudarstvo), zatim naknade za vikendice, za upotrebu motornih vozila, održavanje manifestacija, ulaznice, postavljanje objekata i drugo.

Subvencije Ministarstva životne sredine bile su oko 294 miliona dinara, čini samo 13,6%, ili manje od jedne sedmine ukupnih prihoda. Uvidom u **PREGLED RASPOREĐENIH SREDSTAVA**, utvrdili smo da je Ministarstvo planiralo i opredelilo 315 miliona dinara, ali upravljači nisu uspeali da realizuju ovaj iznos u celosti, te je deo novca ostao neutrošen.

Ostali prihodi činili su zbirno 14,4% ukupnih prihoda i tu spadaju sredstva dobijena od lokalnih samouprava, drugih ministarstava, zatim od pokrajinskih sekretarijata, kredita, pozajmica i drugih izvora.

Samo 2,2% prihoda su od donacija (EU projekti, preduzeća i drugo) i zabeleženi su u samo 9 područja – četiri gde je upravljač iz civilnog sektora (udruženje građana ili verska organizacija), a pet iz javnog (javno preduzeće ili ustanova). S obzirom na to da je upravljač iz civilnog sektora u samo 12 područja, a u 82 područja iz javnog, zaključujemo da udruženja građana, kao upravljači, pokazuju više inicijative da do sredstava dođu kroz projekte i nejavne izvore, a da se upravljači iz javnog sektora više oslanjaju na novac iz javnih izvora i osnovne delatnosti.

Na koje aktivnosti i mere zaštite se novac trošio?

Novac koji je obezbedilo Ministarstvo zaštite životne sredine, u 2022. godini su upravljači zaštićenih područja najviše koristili za zarade čuvara prirode i stručnih lica (73,6%), zatim za monitoring i mere zaštite prirode (14,2%), promociju i edukaciju (9,4%), te za obeležavanje granica područja (2,8%).

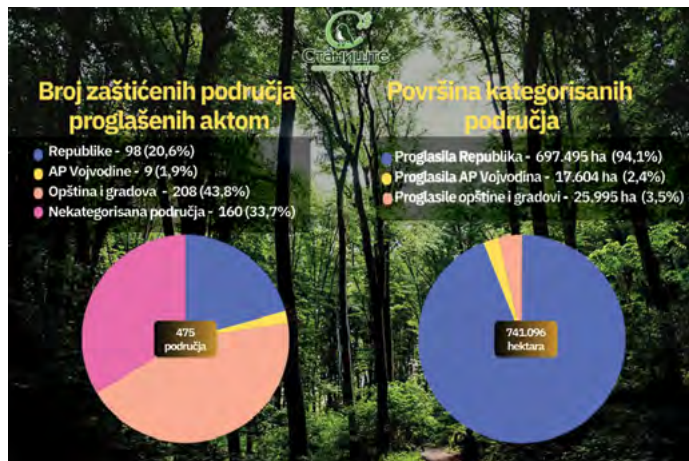
Da li su ovi iznosi dovoljni, ne može se tačno odrediti, jer kako smo već naglasili, u izveštajima nedostaje prikaz aktivnosti i troškova iz ugla ostvarenja ciljeva. Ne postoje podaci o tome koliko je za konkretne aktivnosti potrebno, na primer, koliko čuvara je potrebno, a koliko ih ima, koliko vrsta je monitorisano, a koliko je potrebno, itd. Bez ovih pokazatelja ne možemo znati koji su efekti finansiranja.

O metodologiji istraživanja

Istraživanje smo sprovedeli u periodu septembar–decembar 2023. godine, sa ciljem ispitivanja stanja finansiranja mera zaštite u zaštićenim područjima prirode koja su osnovana odlukom republičkih i pokrajinskih vlasti. Zahtevom za pristup informacijama od javnog značaja, od republičkog Ministarstva i Pokrajinskog sekretarijata za zaštitu životne sredine, tražili smo izveštaje o sprovođenju programa zaštite za 2021. i 2022. godinu, za sva područja koja su osnovana odlukom Vlade Srbije i Skupštine AP Vojvodine. Od Ministarstva smo dobili odgovor da traženih izveštaja ima više od 180, tako da je uvid u papirnu formu izveštaja, u sedištu Ministarstva u Beogradu, jedini način za ostvarivanje prava na informacije. Ovaj način je za istraživanje ograničavajući. Za tri dana po nekoliko sati uvida, mogli smo da sprovedemo samo osnovna ispitivanja. Za dublje analize neophodno je da posedujemo kopije dokumenata.

Koliko štitimo prirodna dobra?

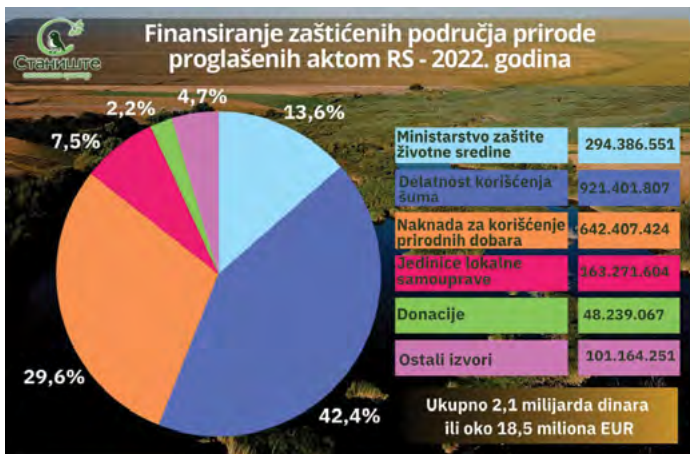
Po podacima sa sajta Protected Planet, Srbija je na 39. mestu od 40 evropskih država po postotku državne teritorije pod zaštitom prirode. Zaštita prirode započela je u Srbiji polovinom 20. veka. Najveći napredak zabeležen je 1970-tih, tako da je 1976. godine površina pod zaštitom dostigla 3% državne

teritorije. Usledili su blaži rast i stagnacija, da bi do početka ovog veka zaštićena područja zauzela 4,6% državne teritorije. Prostornim planom Republike Srbije za period 2010–2020. i Nacionalnim programom zaštite životne sredine predviđeno je da 10% bude pod zaštitom do 2012. godine, a 12% do 2020. godine. Međutim, zaštićena površina je od sredine 2000-tih ponovo stagnirala duže od decenije na oko 6%, čak se povremeno i smanjivala, da bi se tek poslednjih godina povećala na oko 8%, ili nešto više od 700 hiljada hektara.”

Evropska agencija za zaštitu životne sredine objavila je podatak da je prosek u Evropskoj uniji iznad 25% državne teritorije pod zaštitom. Najviše površina imaju Luksemburg (55%), Bugarska i Slovenija (po oko 40%), a najmanje Belgija (14%), Irska i Finska (po oko 13%). Treba naglasiti da u članicama EU, osim područja proglašanih po nacionalnom zakonodavstvu, postoje i područja EU ekološke mreže NATURA 2000, koja su znatno povećala površine pod zaštitom.

Po podacima sa sajta Protected Planet, Srbija je od 40 evropskih država na pretposlednjem 39. mestu – manji postotak zaštićene državne teritorije ima jedino Bosna i Hercegovina. Na ovoj listi pretekle su nas Makedonija, Crna Gora, Moldavija i Albanija, a daleko ispred su Slovenija i Hrvatska. U Hrvatskoj je prema nacionalnim propisima pod zaštitom oko 817 hiljada hektara (ili 14,5%). Razliku do oko 2,2 miliona hektara, koliko je evidentirano na sajtu Protected Planet, čine EU NATURA područja. **E**

Ovaj tekst i istraživanje objavljeni su u okviru projekta „EU za Zelenu agendu u Srbiji”, koji finansiraju Evropska unija (EU) i vlade Švajcarske, Švedske i Srbije, a sprovodi Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) u Srbiji u saradnji sa Ministarstvom zaštite životne sredine, Ambasadorom Švedske i Evropskom investicionom bankom (EIB). Sadržaj teksta, kao i rezultati prikazani u njemu, isključiva su odgovornost Ekološkog centra „Stanište” i ne odražava nužno stavove Evropske unije (EU), Vlade Švajcarske, niti Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).

Tekst „Na evropskom smo dnu po površini zaštićenih područja prirode”, o mehanizmima i izazovima zaštite prirodnih dobara, čitajte na ovom linku:

